

Rudolf Štajner - O SAMOSPOZNAJI

U svim vremenima, u kojima se na mističan, realističan ili bilo kakav način težilo ka saznanju, zahtevalo se od ljudskih duša da upoznaju same sebe. Međutim, kao što je to ranije bilo naglašeno, ova samospoznaja ni u kom slučaju nije tako laka, kao što to sebi mnogi, pa čak i antroposofi ponekad predstavljaju. Teškoće čovekove samospoznaje antroposofi stalno moraju da imaju u vidu, jer je ta samospoznaja nešto što je najpotrebnije ako uopšte hoćemo da dođemo do cilja dostojnog čoveka u evoluciji svetova i do života i delatnosti koje su zaista dostojne čoveka.

Danas ćemo se najpre malo pozabaviti pitanjem, zašto samospoznaja mora da bude teška čoveku? Vidite, čovek je veoma komplikovano biće - to je stvarna činjenica. Pa kada, na primer, govorimo o životu čovekove duše, o njegovom unutrašnjem životu, tada ni na koji način nećemo sebi taj život da predstavimo kao elementaran ili jednostavan, već ćemo sa strpljenjem i izdržljivošću sve dublje silaziti, da bismo postepeno zaista prodrli do te veličanstvene tvorevine, do te divne organizacije božansko-duhovnih snaga sveta, u kojoj se pojavio čovek. Pre nego što uopšte uđemo u suštinu saznanja, možemo da uočimo dve stvari u životu ljudske duše. Kao što magnet ima severni i južni pol, kao što se u spoljašnjem svetu pojavljuju svetlo i tama kao glavne gradacije svetla, tako i duša ima - moglo bi se reći - dva pola. Te polove možemo uočiti ako čoveka posmatramo u dva stanja, u dve životne situacije. Jedna situacija u životu duše, postojala bi, na primer, onda kada bismo, recimo, primetili nekog čoveka, kako stoji na ulici, sasvim zadubljen u posmatranje neke lepe, uzvišene i ujedno markantne prirodne pojave; vidimo kako se ne pomera, kako ne skida oči sa te prirodne pojave ili predmeta koji posmatra. Primećujemo kako u sebi pokušava da stvori sliku o onome što vidi pred sobom. Mi kažemo: on je utonuo u posmatranje, on sebi predstavlja okolinu. To bi bila jedna situacija koju hoćemo da razmotrimo. Druga situacija bi bila sledeća: čovek prelazi ulicu i biva povređen od drugog čoveka. Bez mnogo razmišljanja, obuzet gnevom, ljutnjom, on u izlivu tog svog gneva udari onoga koji ga je povredio ili učini nešto slično. U tom slučaju vidimo pojavu onih snaga, koje proističu iz gneva, iz ljutnje. Tu zapažamo impulse volje i sasvim dobro znamo da ovom impulsu nisu mnogo prethodile misli i predstave. Dotični možda ne bi ni udario čoveka da je razmišljanjem sprečio nastup gneva. Mi smo tu uočili dva ekstremna postupka: jedan, koji se potpuno objavljuje kao predstava, kod koga je svesna volja potpuno isključena, i onaj drugi, u kome je život predstava isključen i kod koga čovek odmah ispoljava impuls volje. To su te činjenice, koje nam uopšteno predstavljaju ona dva krajnja pola ljudske duše. Impulsivnost volje je jedan pol; ne-voljna predanost posmatranju, predstavi, mišljenju tokom koje volja čuti, to je drugi pol. Na taj način nam se pokazuju činjenice na potpuno egzoteran način, čisto posmatranjem spoljašnjeg života.

Ako hoćemo da uđemo još nešto dublje, dolazimo u onu sferu u kojoj se samo onda snalazimo ako pozovemo u pomoć okultno istraživanje. Tu nam druga polarnost dolazi u susret; to je polarnost budnog stanja i spavanja. Znamo šta u okultnom pogledu znači spavanje i bdenje. Prema elementarnim pojmovima našeg antroposofskog saznanja znamo da se dok smo budni ona četiri člana, fizičko, etersko, astralno telo i Ja, organski nalaze jedno u drugom, da deluju jedno na drugo, ali da za vreme spavanja fizičko i etersko telo ostaju u krevetu, dok su astralno telo i Ja kao izliveni po čitavom velikom svetu koji se neposredno graniči sa našim fizičkim svetom. Iz ove činjenice mogli bismo i nešto drugo da objasnimo. Mogli bismo se, naime, tom prilikom upitati: šta se, u stvari, dešava sa posmatranjem sveta života, sa predstavama i mišljenjem i sa voljom i njenim impulsima za vreme budnog stanja i spavanja?

Vidite, ako se u to dublje uđe, vidi se da u sasvim određenom smislu čovek, u svom sadašnjem fizičkom postojanju, u stvari, uvek spava. On samo noću drugačije spava nego danju. ^isto na

spoljašnji način to možete sebi da predstavite ako znate da čovek danju može okultno da se razbudi, može da postane vidovit, može da gleda u duhovni svet. Obično fizičko telo u odnosu na ovo gledanje spava, i može se reći: buđenje počinje onda, kada čovek nauči da upotrebljava svoja duhovna čula. U odnosu na noćno spavanje jasno je da čovek spava. Može se reći: obično spavanje je spavanje u odnosu na spoljašnji fizički svet, dnevna svest je danas spavanje u odnosu na duhovni svet.

Ovu činjenicu možemo sebi da predstavimo i na sasvim drugi način; kada se pronikne dublje, primećuje se da čovek u običnom budnom stanju svoga fizičkog života, po pravilu, veoma malo vlada svojom voljom. Volja je nešto, što se dnevnom životu veoma lako uskraćuje. Ako hoćete pažljivo da posmatrate ono što nazivamo čovekovom voljom, tada ćete videti kako malo čovek može da vlada sobom u pogledu impulsa volje za vreme dnevnog života. Posmatrajte, kako ono što činite od jutra do večeri zaista malo proizilazi iz vašeg mišljenja i predstava, iz lične individualne odluke. Ako neko kuca na vrata i vi ga pozovete da uđe, to zaista ne možete nazvati slobodnom odlukom svoga mišljenja i volje. Nemoguće je da kažete, kada ste gladni i sedate za sto, da je to slobodna odluka vaše volje, jer je to delo prouzrokovano vašim organizmom, stanjem u kome se nalazite. Pokušajte sada da predstavite sebi ceo vaš dnevni život: videćete koliko malo čovekovo jezgro ima direktnog uticaja na volju. [ta je tome uzrok? Okultizam nas uči, da čovek u odnosu na svoju volju zaista danju spava, tj. da on uopšte ne živi unutar svojih impulsa volje. Mi možemo dospeti do sve boljih i boljih pojmova i predstava, možemo, dopuštam, postati moralniji ljudi, ljudi sa savršениjim ukusom, ali u odnosu na volju ne možemo učiniti ništa. Ako gajimo bolje misli, možemo indirektno povratno delovati na volju, ali u odnosu na volju, što se života tiče, ne možemo učiniti baš ništa direktno, jer se na našu volju upliviše direktno tek jednim putem koji zaobilazi svakodnevni život. Taj zaobilazni put je kroz spavanje. Dok spavate i ne mislite, nemate predstave: ono što prelazi (sa nama) u spavanje jesu mišljenja i predstave. Volja, naprotiv, bdi i prožima spolja naš organizam i oživljava ga. Zbog toga ćemo se ujutru osećati osnaženi, jer je ono što prodire u naš organizam iste prirode kao i volja. Da mi tu delatnost volje ne primećujemo, da o tome ništa ne znamo, pojaviće nam se kao sasvim izvesno ako pomislimo da naše predstave spavaju kada mi spavamo. Zato je potrebno najpre da se podstaknemo na dalje razmišljanje, na dalje meditiranje. Videćete, ukoliko dalje napredujete u upoznavanju samoga sebe, utoliko ćete sve više primećivati da je sledeća rečenica istinita: čovek, u odnosu na volju spava dok je budan, a u odnosu na svoje predstave spava dok spava. Danju spava volja, noću spava život predstava. Što čovek nije svestan toga, da volja noću ne spava, dolazi otuda, što on samo u životu predstava razume da je budan. Volja noću ne spava, već u to vreme deluje kao u pravom vatrenom elementu, radi na svojoj telesnosti da bi sagradila ono, što je danju istrošeno.

Dakle, u čoveku postoje dva pola, impulsi volje i život zapažanja ili predstava, a ljudi se prema ova dva pola ponašaju sasvim suprotno. Ali, to su samo dve krajnosti. Ceo duševni život odvija se u raznim nijansama između ta dva pola, i mi ćemo ovome životu duše još bliže pristupiti ako taj život, taj mikrokosmički život duše, dovedemo u odnos prema onom što nazivamo višim svetovima. Videli smo iz onoga što je rečeno, da je život predstava jedan pol našeg duševnog života. Taj život predstava je nešto što čoveku, koji misli spoljašnje, materijalistički, izgleda kao nešto nestvarno. Kako se samo često čuje sledeća misao: ah, pa predstave i misli su samo predstave i misli! Time hoće da se kaže kako komad hleba i mesa, koji imamo, predstavljaju realnost, dok je misao samo misao. Misli se ne mogu jesti, kaže se, stoga nisu realne, već su zaista "samo" misli. Ali zašto su one samo misli? Da, misli su samo zato misli, jer se ono, što čovek naziva svojim mislima, odnosi prema onome šta misli zaista jesu, kao senka prema predmetu koji je stvar. Ako ovde imate cvet i pogledate njegovu senku, tada senka ukazuje na cvet, ukazuje na stvarnost. Tako je to i sa mislima. Čovekovo mišljenje je senka predstava i bića, koja se nalaze u višem svetu, na takozvanom astralnom planu. Pravilno ćete razumeti mišljenje ako sebi predstavite čovekovu glavu. Misli su u glavi. Ali te misli, koje su u glavi,

predstavimo sebi kao živa bića na astralnom planu. Tu deluju najrazličitija bića; tu sve vrvi od predstava i delatnosti i one bacaju svoju senku na čoveka, a te se činjenice oslikavaju u čovekovoju glavi kao mišljenje. Pravilno sebi predstavljate, ako mislite: od glave stalno odlaze strujanja u astralni svet, a ta strujanja su senke čijim posredstvom žive misli u glavi.

Osim ovoga što možemo nazvati životom misli, postoji u čovekovoju duši još jedan drugi život. U običnom životu razlikuje se život misli od osećajnog života (to nije sasvim tačno, ali to kažem, da bi se u običnom životu mogao stvoriti pojam o tome). U osećanjima se razlikuju dopadanja, osećanja simpatije i nedopadanja, osećanja antipatije. Prva se uobličavaju pri postupcima u pravednom, dobronamernom smislu; antipatija nastupa kod zlih, nepravednih postupaka. To je već nešto više od same predstave. To nije samo predstava. Imamo predstave i o stvarima prema kojima smo ravnodušni. Ali duševne doživljaje simpatije ili antipatije imamo samo prema onome što je lepo i dobro ili onome što je rđavo i ružno. Isto tako, kao što sve ono što se odigrava kao mišljenje ukazuje na astralni plan, tako sve što je povezano sa simpatijama i antipatijama ukazuje na ono što nazivamo nižim Devahanom. Pri ovim predstavama mogao bih sada isto tako da produžim linije, koje sam crtao pre toga do astralnog sveta, čak u Devahan ili nebeski svet. U nama, posebno u našim grudima, odigravaju se činjenice nebeskog sveta ili Devahana u obliku osećaja simpatije ili antipatije za ono što je lepo ili ružno, što je dobro ili rđavo, zlo, tako da sa onim, što možemo nazvati svojim osećanjima prema moralno - estetskom svetu, nosimo u svojoj duši senku nižeg Devahana, nebeskog sveta.

U duševnom životu čoveka postoji zatim još i nešto treće, koje tačno moramo razlikovati od naklonosti ka dobronamernim delima. Razlika je da li samo stojimo i posmatramo neko lepo, dobronamerno delo koje nam se sviđa ili sami sprovodimo volju u čin da bi izveli neko dobro delo.

Ja bih simpatiju za dobra, lepa i antipatiju za zla, ružna dela nazvao estetskim elementom. Nasuprot tome, moralnim bih nazvao ono, što čoveka pokreće da čini dobro. Moralno je uzvišenije od samog estetskog; samo dopadanje ili nedopadanje je niže nego kada se osećamo podsticani da učinimo dobro ili zlo. Ukoliko se naša duša oseti podstaknuta, ukoliko ona oseća moralne impulse, ti su impulsi senke višeg Devahana, višeg nebeskog sveta.

Možemo sebi sasvim dobro da predstavimo ta tri stupnja duševnih delatnosti, koji stoje jedan iznad drugog, a to su: čisto intelektualni stepen mišljenja, predstava, posmatranja; estetski stepen dopadanja i nedopadanja; i moralni stepen u impulsima prema zlu i dobru. Ta tri odvojena doživljavanja čovekove duše su mikrokosmičke slike onoga, što se napolju u velikom svetu makrokosmosa nalazi jedno iznad drugoga kao tri sveta: astralni svet, koji se ogleda kao svet misli, intelektualni svet, onda devahanski svet, čija senka je estetski svet dopadanja i nedopadanja i viši devahanski svet, koji se ocrtava kao moralnost. Ako ovo, što smo sada rekli, nadovežemo na ono što je već rečeno o dva pola ljudske duše, tada moramo sve što je intelektualno da osetimo kao jedan pol, kao onaj pol, koji prvenstveno vlada dnevnim životom u kome smo budni s obzirom na intelektualni život. čovek je u odnosu na intelekt, budan po danu, a kada spava budan je u odnosu na svoju volju. No, kako tada spava u pogledu svoga intelekta, to nije svestan ničega što čini sa tom voljom. Ali tada utiče na volju, posrednim načinom, sve ono što nazivamo moralnim zakonima i impulsima. ^injenica je da je čoveku potreban život spavanja da bi sa onim što prima od moralnih impulsa kroz misaoni život mogao stvarno da dođe do efektivnog delovanja. Istina je: čovek, onakav kakav je danas u običnom životu, može da učini nešto ispravno jedino na intelektualnom planu; manje može na moralnom planu: tu smo upućeni na pomoć iz makrokosmosa.

Ono što je u nama može nas u intelektualnom pogledu odvesti korak dalje. Na putu moralnog napretka moraju nam bogovi priteći u pomoć. Zato tonemo u spavanje, da bismo mogli da zaronimo u

božansku volju , gde mi nismo sa našim bespomoćnim intelektom, a gde božanske snage pretvaraju u snage volje ono što primamo kao moralne zakone, gde nam ubrizgavaju u volju ono što smo u stanju da primamo jedino misaonim putem. Između ta dva pola, pola volje, koji noću bdi i intelektualnog pola, koji je danju budan, nalazi se eterski krug, koji je uvek prisutan u čoveku. To je kod čoveka danju tako, da on nikada nije potpuno budan; samo najtrezveniji ljudi, najveći filistri su stalno budni kada ne spavaju. Ljudi, u stvari, i danju po malo moraju da sanjaju, oni moraju po malo da sanjaju i dok su budni; moraju da budu sposobni da se predaju umetnosti, pesništvu ili bilo kojoj delatnosti u životu, koja nije usmerena samo na grubu stvarnost. Oni koji se tome prepuštaju stvaraju vezu, koja može povratno delovati veoma osvežavajuće i oživljavajuće na ceo život. Prepuštiti se takvim mislima, to je otprilike ono što u budni život prodire kao san. U život za vreme spavanja - to već i sami znate - unose se snovi; to su realni snovi koji prožimaju ostalu svest za vreme spavanja. To je nešto, što je potrebno svim ljudima koji neće da žive samo trezvenim, suvim, nezdravim dnevnim životom. Noću se odvija sanjanje, to ne treba posebno dokazivati. To je sredina koja leži između dva pola: ono sanjanje noću i sanjanje na javi, koje može živeti u fantaziji. Tako i ovde imamo trojstvo u duši. Intelektualnost kojom zaista bdimo i sa kojom nosimo senke astralnog plana u nama kada se danju prepuštamo mislima tako da se rađaju najplodnije misli svakodnevnog života, a i veliki pronalasci. Za vreme spavanja dok sanjamo, kada se snovi upliću u naš život spavanja, tada se u nama odražavaju slike nižeg nebeskog carstva ili Devahana. A kada za vreme spavanja utiskujemo našoj volji moralnost (to neposredno ne možemo da opazimo, nego samo posledice koje iz toga nastaju), tada, ako smo u stanju da taj uticaj božansko-duhovnih moći u snu usadimo u svoje mišljenje, tada su impusli, koje pri tom opažamo, senke, odblesci iz višeg Devahana, višeg nebeskog sveta. To su ti moralni impulsi i osećanja, koji žive u nama i koji nam kažu: u osnovi je život čoveka samo zato opravdan, što naše misli puštamo da služe onome što je dobro i lepo i što našom intelektualnom delatnošću struji istinita i prava krv srca božanskoduhovnog života i što nas prožimaju moralni impulsi. Ono što na taj način iznosimo kao duševni život, prvo kroz spoljašnje egzoteran način posmatranja, a zatim kroz nešto mističnije posmatranje života, to proističe iz dubljeg okultnog istraživanja. I tu nam se pokazuje ono što smo sada opisali, na jedan više spoljašnji način, na zbivanjima koja se vidovitošću opažaju na čoveku. Kada danas budan čovek stoji pred nama i kada ga posmatra vidovito oko, tada se pokazuje da stalno struje izvesni svetlostni zraci od srca prema glavi. Ako hoćemo da to šematski nacrtamo, moramo to učiniti tako da nacrtamo okolinu srca ovde (crta se na tabli), zatim kako bez prestanka izvesna strujanja idu ka glavi i obigravaju u unutrašnjosti glave onaj organ, koji se u anatomiji opisuje kao epifiza (moždana žlezda). Kao svetlosni zraci kreće to naviše, ka glavi, i struji oko epifize. Ta strujanja nastaju zbog toga, što se čovekova krv, koja je fizička supstanca, dakle materija, stalno rastvara u etersku supstancu tako, da se u okolini srca stalno zbiva prelaženje krvi u finu etersku supstancu, a ova struji nagore prema glavi i prosijavajući obigrava epifizu. Ovo zbivanje, eterizacija krvi, pokazuje se neprestano na budnom čoveku. Ali na čoveku koji spava je to drugačije. Ako je ovde okolina mozga, ovde okolina srca, onda je to tako, da će za okultnog posmatrača stalno biti vidljivo strujanje od spolja prema unutra, a i obrnuto natrag prema srcu. Ali ona strujanja, koja za vreme čovekovog spavanja dolaze spolja iz svemira, iz makrokosmosa u unutrašnjost onoga što u krevetu leži kao fizičko i etersko telo, ona se pokazuju, kada se ispitaju, upravo kao nešto veoma čudnovato. Ta su zračenja kod različitih ljudi različita. Ljudi su za vreme spavanja međusobno vrlo različiti i najzad, kada bi znali oni, koji su malo sujetni, kako se strašno izdaju pred okultnim pogledom, kada na javnim skupovima zaspe, tada bi se toga pažljivo klonili da se ne bi odali. Istina je da se u karakterističnoj boji onoga što ulazi u čoveka za vreme spavanja, pokazuju njegovi moralni kvaliteti u velikoj meri, tako da čovek niskih moralnih načela ima sasvim drugo strujanje nego čovek sa visokim moralnim principima. Ništa tu ne pomaže što se danju čovek pretvara. Pred višim moćima sveta nemoguće je pretvarati se. To je tako da u onoga, koji je ma i sasvim malo naklonjen ka ne baš potpuno moralnim načelima, stalno

uviru mrko-crvena i svakojaka druga zračenja, koja su približno mrko-crvenkastih tonova. A lila-ljubičasta zračenja nastaju kod onih koji imaju visoke moralne ideale. U trenutku buđenja ili kada se zaspi, dešava se u okolini žlezde epifize neka vrsta borbe između onoga što struji odozgo naniže i onoga što struji odozdo naviše. Intelktualni element struji odozdo naviše u obliku svetlosnih dejstava kod čoveka u budnom stanju, a ono što je, u stvari, moralnoestetske prirode, to struji odozgo naniže. U trenutku buđenja ili usnivanja susreću se ta strujanja koja idu naviše i naniže i pri tome se može oceniti da li je neko naročito pametan i ima li niža načela, u kom slučaju se odigrava jaka borba u blizini epifize ili pak, da li je dobrih načela i u susret mu skladno struji njegova intelektualnost. Tada se pokazuje mirno širenje svetlucavog sjaja oko epifize. Ona je u trenutku buđenja ili usnivanja kao položena u malo svetlosno more. A moralna otmenost pokazuje se u tome, što je u trenutku buđenja i usnivanja obavija miran sjaj. Na taj način se u čoveku ogleda njegova moralnost. Taj miran sjaj prostire se često čak do predela srca. Tako se u čoveku pokazuju dve struje, jedna iz makrokosmosa, a druga mikrokosmička. Dalekosežnost susreta obe struje u čoveku, moći ćemo da shvatimo ako sa jedne strane pomislimo na ono, što je pre toga rečeno o duševnom životu više na spoljašnji način, tj. kako se isti pokazuje u svojoj trostrukoj polarnosti intelektualnog, estetskog i moralnog, koji struji odozgo naniže, od mozga prema srcu; s druge strane pak, upoznaćemo potpuni značaj onoga što je rečeno, ako budemo uočili tome odgovarajuću pojavu u makrokosmosu. Ta odgovarajuća pojava mora danas da se izloži onako kako je proistekla iz brižljivog okultnog ispitivanja poslednjih godina, preduzetog prilikom duhovnih istraživanja pravih, istinskih rozenkrojčera. U tom smislu mora da se postavi makrokosmičko prema mikrokosmičkom. Tada se pokazuje - vi ćete stvar postepeno sve više i više razumevati - da se u makrokosmosu odigrava nešto slično onome, što je sada rečeno za mikrokosmos.

poglavlje iz knjige Ezoterno hrišćanstvo, zbirke tematskih predavanja Rudolfa Štajnera